

TINE LOGAR

HORJUL (OLA 8)

1. INVENTAR

1.1. Vokalizem

1.11. Dolgi vokalizem

i: u:
 e: o:
 a:

1.111. /i:/ in /u:/ sta fonetično krajša kot drugi vokali.

1.12. Kratkoakcentuirani vokalizem

ɛ
e a

1.13. Neakcentuirani vokalizem

i u
 ə
e a

1.14. Silabemi so tudi /l/ /t/ /n/ /m/, vendar so vedno neakcentuirani in zato kratki.

1.2. Konzonantizem

1.21. Zvočniki

v m
 l r n
j i
 ł

1.22. Nezvočniki

p b f
t d
c s z
č š ž
k x γ

- 1.211. /j/ je fonetično /i/, vendar ima v poziciji pred /a: ɔ: u:/ bolj spirantični karakter kot v drugih pozicijah.
- 1.212. /i/ zamira. Govori ga samo starejša generacija. V govoru mladih se je izenačil z /j/.

1.3. Prozodija

- 1.31. Dolgi so vokali samo, če so akcentuirani.
- 1.32. Dolgi akcentuirani vokali so ali akutirani ali cirkumflektirani.
- 1.33. Kratki vokali so ali akcentuirani ali neakcentuirani.
- 1.34. Akcentuirani kratki vokali so ali akutirani ali cirkumflektirani.
- 1.35. Inventar prozodemov ima štiri akcente (V:, V;, V, V) in neakcentuirano kračino (V).
- 1.36. Akcentsko mesto v besedi je svobodno.

2. DISTRIBUCIJA

2.1. Vokalizem

2.11. Dolgi vokalizem

- 2.111. Pred /r/ /i:/ ni mogoč (mè:r, pè:r, bé:ra, nabé:rat, upè:rat se).
- 2.112. Akutirani (včasih tudi cirkumflektirani) /ɔ:/ ni mogoč v začetnem besednjem zlogu v poziciji za /v/ (vèistòr 'oster', vás'm 'osèm', vále 'volja; olje'; vèsk 'ozek', vèži 'ožji'; vèyu 'vogel', vèyle 'oglje'). Isto velja za /ɔ:/ v poziciji za /m/ v besedah: mègyu, mèyla 'mogel-la' in mègyu, mèyla 'moral-a'. Vendar: ó:zìp 'vozim', vó:šìp 'voščim'.
- 2.113. Cirkumflektirani /ɔ:/ v poziciji za /v/ je navadno ohranjen (ò:z 'voz', ò:s 'os', ò:sk 'vosek').

2.12. Kratkoakcentuirani vokalizem

- 2.121. Kratkoakcentuirani vokali /e e ə a/ se lahko pojavljajo le v zadnjih in predzadnjih besednih zlogih.
- 2.122. Vsi so lahko akutirani in cirkumflektirani.
- 2.123. V poziciji pred istozložnim [u] /ə/ ni mogoč (šòu 'šel').

2.13. Neakcentuirani vokalizem

- 2.131. V poziciji pred istozložnim [u] se kot pozicijska varianta /a/ govori neakcentuirani [ø] (pí:sòu, kvápòu 'kopal', napòunì:la, móucà:la)
- 2.132. V predakcentski poziciji /e/ in /ə/ nista mogoča, razen /ə/ pred /r/ (čibè:la, puxní:la 'pahnila', saγástat 'segetati', bucñi:la 'becnila').
- 2.133. /ə/ se govori tudi v vzglasju pred /r/ (ərdèč, ərjàu).
- 2.134. V poakcentski poziciji za konzonanti /l ← ī; č š ž/ /a/ ni mogoč (vále 'volja', paγá:če, vjéže, dúše, pè:še 'peša', krí:že 'križa').
- 2.14. Silabemi /l ī n m/ se govore v poakcentskih zlogih (stjékly'a 'steklega', pjékł' 'pekli', pjékł' 'peklo', zmírznì 'zmrzni', sédmy'a 'sedmega', vás'm 'osem').

2.2. Konzonantizem

2.21. Zvočniki

- 2.211. /v/ se govorí v poziciji pred vokali; pred konzontanti in pred pavzo pa [u] (cè:u : civi:; sl:u : si:va; si:ukast).
- 2.212. V poziciji pred /ø:/ in /ù:/ se /v/ ne pojavlja (ð:z 'voz', ð:sk 'vosek', pað:di 'povodenj', yað:ru 'govoril', slað:u: 'slovo', siù:, žìù: 'živo').
- 2.213. /l/ se govorí pred /e i a u/, /l/ pa pred /o u a ø/(lè:p, lí:pa, iblá:na 'Ljubljana', žviplà:m 'žvepljam', lú:štñ, žjélu 'želel'; ułán, lú:šm, ló:pa, ló:yat, žjélu 'želu', ší:lu 'šilu'). Pred pavzo sta možna /l/ in /t/ (g. pl. pì:l, vì:l, sì:l, žì:l; n. pl. ptc. pì:l 'pili', pì:t 'pilo'; rjù:l : rjù:t 'rjulo', xadí:l : xadí:t 'hodilo', djà:l : djà:t 'dejalo').
- 2.214. V poziciji pred konzontantom (razen pred j) in pred pavzo se za /l/ pojavlja [u], vendar ne vedno (bé:u : bé:fa, vapò:u:ne 'opoldne'; pl. m. yaré:l, sidé:l).
- 2.215. V poakcentskih končnih zlogih se [u] v poziciji za /ø i/ ne pojavlja (né:su, pé:ku, ví:du, žjélu, nvášu, xvádu, prvášu).
- 2.216. V poziciji pred /e: i: i/ /j/ ni mogoč (è:st, é:m, í:va 'njiva', naè:du, idì: 'jedi', isé:na 'jesena', krà:vi 'kravji', bá:bi 'babji').
- 2.217. V poziciji za dentali se namesto /m/ pojavlja [n] (sé:dñ).
- 2.218. V poziciji pred labiali se /n/ ne pojavlja (vabrà:mba, sxrà:mba).
- 2.219. V poziciji pred velarnimi konzontanti se /n/ ne pojavlja (dá:ñka, uýá:ñka).

2.22. Nezvočniki

- 2.221. Zveneči nezvočniki se govore tudi pred pavzo (zò:b, lè:d, rò:γ, mràz, rì:ž).
- 2.222. Pred zvenečimi nezvočniki se /c č/ ne pojavljata. Zanju se govorita [z ȝ] (tá:ȝya, rdé:ȝya).
- 2.223. Nezvočniki se po zvenečnosti / nezvenečnosti prilikujejo sledečim nezvočnikom.

2.3. Prozodija

- 2.31. Dolgi akcentuirani vokali so možni v vseh besednih zlogih.
- 2.32. Cirkumflektirani kratki vokali so možni samo v zadnjih ali edinih besednih zlogih.
- 2.33. Akutirani kratki vokali so možni praviloma samo v predzadnjih besednih zlogih. Vendar jih pogosto nahajamo tudi v zadnjih. V takem primeru gre za redukcijo (onemitev) končnega neakcentuiranega /i/ (← i ě) ali /u/. Kratek akut v zadnjem zlogu je torej sekundaren (nés ← nesi, téč ← tecí uzám ← vzamì, xvád ← xodì, nvás ← nosi).
- 2.34. Neakcentuiranih dolgih vokalov govor ne pozna.

3. IZVOR

3.1. Vokalizem

3.11. Dolgi vokalizem

- i: ← i: razen v poziciji pred /r/ (lì:st, zí:ma)
← akcentuirani i v nezadnjem besednjem zlogu (razen v poziciji pred /r/) (rì:ba)
- u: ← u: (sù:x)
← akcentuirani u v nezadnjem besednjem zlogu (mú:xa)
← -ò: (lipù:, suxù:)
← -vò: (slaù:, naù:)
- é: ← é: (rè:č, bisè:da)
← akcentuirani é v nezadnjem besednjem zlogu (bré:za, cé:sta)
← e: (lè:d, pè:č)
← akcentuirani e v nezadnjem besednjem zlogu (né:su, pé:ku)
← è: (rè:d, pè:st)
← akcentuirani è v nezadnjem besednjem zlogu (γlè:dòu)
← í: v poziciji pred /r/ (pasté:r, krimpé:r)
- o: ← o: (nò:s, bò:γ, kò:st)
← akcentuirani o v nezadnjem besednjem zlogu (nó:smè)
← q: (lò:k)
← akcentuirai q v nezadnjem besednjem zlogu (γó:ba)
← ſ: skupaj z [u] (q:u) (vò:uk, žó:una)
← akcentuirani ſ skupaj z [u] (analogično) (dò:uγ)
← vò: (paò:di 'povodenj', γaò:ru 'govoril')
- a: ← a: (urà:n, là:s)
← akcentuirani a v nezadnjem besednjem zlogu (žá:ba, krá:va)
← ə: (là:n, dà:n)
← akcentuirani ə v nezadnjem besednjem zlogu (γá:nem, datá:knem)

3.12. Kratkoakcentuirani vokalizem

- é ← akcentuirani é v zadnjem besednjem zlogu (zdèt se, dèt)
← akcentuirani i v zadnjem besednjem zlogu (sét, tèč, pét, rét)
← akcentuirani ə v zadnjem besednjem zlogu ob dentalnem konzonantu (dèž) in analogično tudi v predzadnjem zlogu (déže)
← predakcentski é, e, è po zapoznelem premiku akcenta za zadnjega besednega zloga (cédit, čépt, péstit)
← predakcentski i po zapoznelem premiku akcenta z zadnjega kratkega zloga (téchet 'tičati')
← akcentuirani a v poziciji pred istozložnim [j] (dëj)
- e ← akcentuirani e v zadnjem besednjem zlogu (kmèt)
← akcentuirani è v zadnjem besednjem zlogu (vèč)
← predakcentski e po premiku akcenta s kratkega končnega zloga skupaj z j (j+e) (žjéna, sjéstra). Tak /e/ je praviloma akutiran
← predakcentski e po zapoznelem premiku akcenta s končnega kratkega zloga (tripétat)

- ə ← akcentuirani ə v zadnjem besednjem zlogu (pəs)
 - ← akcentuirani u v zadnjem besednjem zlogu (kəp, ukəp, zasət, ərijət, vabət)
 - ← predakcentski ə po premiku akcenta s končnega kratkega zloga (məγla, stšber, sayəstat)
 - ← ə: skupaj z /r/ (ə+r) (mórtu, pərst)
 - ← ə skupaj z /r/ (ə+r) (xárpt)
 - ← rě po onemitvi i ← ē skupaj z /r/ (žərt, dərt, padərt, stərt)
- a ← akcentuirani a v zadnjem besednjem zlogu (bràt, dàt, bàt se)
 - ← akcentuirani o v zadnjem besednjem zlogu (klàp, stràp)
 - ← akcentuirani ɔ v zadnjem besednjem zlogu (stràk)
 - ← predakcentski o po premiku akcenta s končnega kratkega zloga skupaj z v (v+a) (rvása, kvása, kvápat)
 - ← predakcentski o po pozrem premiku akcenta s končnega kratkega zloga (rapátat, báyat, na náyax)
 - ← predakcentski ɔ po pozrem premiku akcenta s končnega kratkega zloga (na rákax)

3.13. Neakcentuirani vokalizem

- i ← predakcentski i (če se ni izgubil) (cvili:la, pisà:la)
 - ← poakcentski i, -i, če se ni reduciral in izgubil (pl. brá:ti, pásí, só:dit, xvádit)
 - ← predakcentski in poakcentski ě (riči:, lipù:, vě:dit, sédit)
 - ← predakcentski e (bisè:da, lidù:)
 - ← predakcentski ɛ (pisti:)
 - ← včasih predakcentski ə (čibè:la)
 - ← predakcentski je in poakcentski ji (isè:n, irè:b, pá:si, krà:vi)
 - ← poakcentski əní, -ij (paò:di 'povodenj', ə:bi 'obenj', šká:ri, lè:di)
 - ← včasih predakcentski a (čikà:la)
- u ← predakcentski u (suxù: tulì:la)
 - ← poakcentski -u (če ni onemel) (brá:tu, pásu)
 - ← poakcentski əv (cé:rku, brì:tu, brì:tuca, cérkuca)
 - ← poakcentski izglasni -əl (né:su, pé:ku, kvátu)
 - ← poakcentski izglasni -il (xvádu, nvásu)
 - ← poakcentski izglasni -čl (ljétu, sédu)
 - ← poakcentski ʃ (já:buk)
 - ← poakcentski /vi/ v poziciji za /r/ (bà:ruca)
- e ← poakcentski e (néše, pjéče)
 - ← poakcentski ɛ (pá:met)
 - ← neakcentuirani a v poziciji za 1 ← í; č, š, ž (vále, xí:še, ká:če, vjéže)
- a ← neakcentuirani a (bá:ba, navà:da)
 - ← neakcentuirani o, ɔ razen -o, ki je preko -u → -ø (ží:t, mačì:, rakè, nayè, na nò:ya, rö:ka)
- ə ← neakcentuirani ə skupaj z r (ə+r) (pərstì:, kərvì:)
 - ← nezvočnik + /r/ pred pavzo skupaj z nezvočnikom in /r/ (váistər, xrá:bər, yá:bər)

- 3.14. Silabemi /l i n m/ so nastali po onemitvi kratkih neakcentuiranih vokalov /i e o/ v poziciji za nezvočnikom + /l i n m/ (mí:sl, pjékl, pjék, sé:dm, vésmp, uzí:gn, usé:kñ, kré:mpl, bvádl).

3.2. Konzonantizem

3.21. Zvočniki

Zvočniki j r l m n so nastali iz enakih izhodiščnih splošnoslovenskih glasov, poleg tega pa še:

- j ← í (mlajša generacija)
 - ← j, ki se je razvil iz sekundarno poudarjenega e po preskoku akcenta s kratkoakcentuiranega končnega zloga (e' → é → jé → jé) (sjéstra, tjéta, njésla, pjékla)
 - ← sekundarni /j/ v poziciji za vokalom in pred dentalnimi spiranti (vájstér, gájzd, fé:ist, klé:jše)
- v ← w (ví:dm, vé:m, pavá:bm)
 - ← l ne pred vokalom (cé:u : céla, bé:u : bé:la, dá:u : dála)
 - ← protetični w v poziciji pred a ← o (vablá:k, vabráz)
 - ← w, ki se je razvil iz sekundarno akcentuiranega o po preskoku akcenta s kratkoakcentuiranega končnega zloga (o' → ó → wó → wá → vá) (kváza, kvásá, xvádu, nvásu)
- l ← í (vále, pé:lem, Iblá:na)
- ł ← l v poziciji pred /a o u ə/ (łapá:ta, nałó:žu, hú:że, łáyat se)
- í ← í (starejša generacija) (kváj, kvája 'konj, konja')

3.22. Nezvočniki

- 3.221. Nezvočniki so se razvili iz enakih glasov v izhodiščnem splošnoslovenskem sistemu, poleg tega pa še:

- č ← t (své:če, sré:če)
- š ← st ((ýó:še, těš, péše 'pišče')
- γ ← g (ýrá:pt, ýrà:d)

- 3.222. Zvenečni nezvočniki so poleg tega nastali iz nezvenečih po asimilaciji na sledeče zveneče nezvočnike, nezveneči pa z ustrezno asimilacijo zvenečih na sledeče zveneče nezvočnike.

3.3. Prozodija

- 3.31. V: ← V:
 - ← V nezadnjih besednih zlogih
- 3.32. V: ← V:
- 3.33. V ← po premiku akcenta s končnega kratkega akcentuiranega zloga na predakcentske kratke ali v slovenščini skrajšane dolge vokale (e é i o ə u)
- 3.34. V ← V v zadnjem ali edinem besednjem zlogu

3.4. Izguba glasov

3.41. Izguba vokalov

Najpogosteje se izgubijo neakcentuirani vokali /i o ə u/. Njihova izguba je razen od neakcentuiranosti odvisna še od pozicije v besedi. Največkrat se izgube izglasni vokali in vokali v poziciji za zvočniki.

Tako se izgubi izglasni i (← i, ě) v dat., lok. sg., nom., akuz. du., instr. pl. a- in i- samostalnikov, v gen. sg. in dat. pl. i- samostalnikov (rí:b, ní:t; rí:bam, ní:tm), v nom. pl. pridevnikov, zaimkov in deležnikov na -l, -n (dvábér, dětal, plé:l, zdě:lan, mváj, tváj), v 3. osebi sed. č. glagolov (xó:d, ví:d, yrà:b), verjetno analogično po tem tudi v 1., 2., 3. osebi du. pl. (xó:dva, xó:tta, xó:dma, xó:tte, xó:dja), v 2. osebi sg., 1., 2. osebi du. pl. velehnika (xvád, xváttta, xvádma, xváttte), v adverbih (dà:u, drè:u, dvást). V nom. pl. samostalnikov moškega spola se je /i/ izgubil samo včasih. Pri tem je važno predvsem to, da nom. sg. in nom. pl. zaradi redukcije ne bi sovpadla. /i/ se je v tem primeru navadno izgubil samo tedaj, če je kljub njegovi izgubi ostala formalna razlika med sg. in pl. (tēč : pl. tí:č; sét : si:t)

/o/ se je izgubil samo v nom., ak. sg. srednjih samostalnikov, pridevnikov, zaimkov in v prislovih na -o (mé:st, ší:l, dvábér). Izguba /o/ je glasoslovno-morfološkega značaja.

Polglasnik se je izgubil v poakcentskih zaprtih zlogih (pé:sk, pé:tk, pászk). Izguba je morebiti rezultat morfološke analogije (pé:sk -a, -u, -əm → pé:sk), ne pa glasoslovnega procesa redukcije.

Najredkeje se je izgubil končni /u/. Največkrat izgubo ugotovimo v dat., lok. sg. moških samostalnikov (brà:t, pri brà:t), pa še tam so pogosteje oblike z ohranjenim /u/.

3.42. Izguba konzonantov

Od konzonantov sta se po asimilaciji najpogosteje izgubila /v/ in /j/. /v/ se je izgubil v poziciji pred /ø: u:/ (ó:zm, ò:z, na ù:da 'na vodo', paø:di), /j/ pa v poziciji pred /e: i: i/ (è:du, naè:du, naé:dla, é:m, í:va 'njiva', isè:n, irè:b, krà:vi 'kravji', kó:zi).

/č/ se je izgubil v skupini /šč/ ← /st/ (pú:še, 'pušča', kalí:še 'kališče').